

Ivan Tkach, Tatiana Cherneha (2019). Otsinyuvannya voyenno-ekonomichnykh umov rozvytku zbroynykh syl krayin svitu ta Ukrainy yak osnova zabezpechennya voyenno-ekonomichnoyi bezpeky derzhavy. [Assessment of military-economic conditions for the development of the armed forces of countries around the world and Ukraine as a basis for ensuring the military-economic security of the state]. *Social development & Security*. 9(6), 147 – 166.

DOI: <http://doi.org/10.33445/sds.2019.9.6.12>

Оцінювання воєнно-економічних умов розвитку збройних сил країн світу та України як основа забезпечення воєнно-економічної безпеки держави

Іван Ткач *, Тетяна Чернега **

* Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського,
пр-кт Повітрофлотський 28, м. Київ, 03049, Україна,
e-mail: tim68@ukr.net,
начальник навчально-наукового центру оборонного менеджменту.

** Міністерство оборони України,
пр-кт Повітрофлотський 6, м. Київ, 03049, Україна,
e-mail: chtetiana888@gmail.com,
здобувач наукового ступеня.

Article history:

Received: December 5, 2019

1st Revision: December 22, 2019

Accepted: December 30, 2019

Анотація: У статті запропоновані погляди щодо удосконалення існуючих підходів до проведення розрахунків обсягів необхідних оборонних ресурсів для ефективного розвитку ЗС, а також визначення основних економічних факторів, які на нього впливають. Проведений у статті детальний аналіз воєнно-економічних умов розвитку ЗС країн світу та України у період 2016-2019 років дозволив

сформувати рейтингові оцінки воєнно-економічних умов розвитку збройних сил цих країн у порівнянні з Україною.

Ключові слова: воєнно-економічна умова, воєнно-економічний потенціал, воєнно-економічний показник, валовий внутрішній продукт, експорт, імпорт, сальдо експорт-імпорт, державний борг, додана вартість промисловості, державна валюта, долар США.

1. Постановка проблеми

1.1. Новизна дослідження.

У Збройних Силах (ЗС) України продовжується робота щодо підвищення ефективності оборонного планування та управління оборонними ресурсами. Алгоритм оборонного планування розвитку ЗС України крок за кроком використовує результати аналізу досвіду провідних країн світу, які перейшли від планування у галузі оборони на основі загроз до оборонного планування, орієнтованого на досягнення військами (силами) спроможностей, необхідних для виконання покладених на них завдань із урахуванням економічних можливостей держави. Перелік завдань ЗС України визначається на основі

ймовірних сценаріїв їх застосування. Одним із ключових моментів ефективного планування застосування ЗС за відповідним сценарієм є вірне, обґрунтоване визначення обсягів необхідних оборонних ресурсів (людських, матеріально-технічних, фінансових). На сучасному етапі трансформації системи оборонного планування до стандартів НАТО та застосування методу планування на основі спроможностей необхідне удосконалення змісту та алгоритму оцінювання воєнно-економічних можливостей держави щодо ефективного утримання власних Збройних Сил. Ефективність оцінювання залежить від повноти та якості оцінок основних воєнно-економічних факторів, які впливають на розвиток ЗС України. У статті автори запропонували свої погляди щодо удосконалення існуючих підходів до проведення розрахунків обсягів необхідних оборонних ресурсів для ефективного розвитку ЗС, а також визначили основні економічні фактори, які на нього впливають. Проведений у статті детальний аналіз воєнно-економічних умов розвитку ЗС країн світу та України у період 2016-2019 років дозволив сформулювати рейтингові оцінки воєнно-економічних умов розвитку збройних сил цих країн у порівнянні з Україною.

1.2. Аналіз останніх досліджень та публікацій

Під воєнно-економічними умовами розвитку ЗС треба розуміти стан основних воєнно-економічних показників державного рівня, що характеризують загальнодержавну обстановку [1], в якій відбуваються процеси розвитку ЗС країн. Ще Фрідріх Енгельс писав: “Ничто так не зависит от экономических условий, как именно армия и флот”. Результатами аналізу воєнно-економічних умов (ВЕУ) розвитку ЗС є визначення стану загальнодержавної обстановки. Оцінки ВЕУ можна вважати основними індикаторами оцінювання стану воєнно-економічного потенціалу (ВЕП) держави з метою формування (розуміння) загальної оцінки того, чи сприяють та в якому ступені, існуючі воєнно-економічні умови та наявний рівень ВЕП держави ефективному розвитку власних ЗС. Для проведення аналізу ВЕУ розвитку ЗС провідних та суміжних із Україною держав було обрано таку групу воєнно-економічних показників: валовий внутрішній продукт (ВВП), оборонні витрати та їх частка від ВВП; чисельність ЗС; чисельність населення; показники експорту та імпорту; показник сальдо експорт-імпорт; державний борг; додана вартість промисловості та курс державної валюти до долара США. Перелік визначених показників може бути розширений у разі необхідності більш глибокого вивчення ВЕУ держави щодо розвитку власних ЗС України, але навіть така група воєнно-економічних показників надасть можливість визначити ступінь сприяння ВЕУ держави ефективному розвитку власних ЗС. Дослідження визначеної групи показників буде здійснюватися за їх динамікою в період 2012–2018 років.

1.3. Постановка завдання

Проведений аналіз системи показників, які використовуються під час обґрунтування розвитку ЗС країн світу та України показує [1–12], що більшість показників, що відображають планові показники держав, тобто їх значення, відповідають інформації із програм і планів розвитку цих країн. Основним

економічним показником, який може характеризувати стан ВЕУ розвитку ЗС держави, є показник її ВВП. Цей показник відображає результати економічної діяльності країни на макрорівні, тобто – це сукупна ринкова вартість кінцевих товарів та послуг, вироблених підприємствами, організаціями та установами за рік на економічній території країни [2, 4, 6, 12]. У деяких країнах оборонні витрати держави визначаються незалежно від потреб, а як частка від показника ВВП. Такий підхід більш притаманний країнам з недостатньо розвинутою економікою, тобто тим країнам, які не належать до групи країн-лідерів. До країн-лідерів або групи провідних країн під час проведення аналізу ВЕУ було віднесено США, Німеччину, Францію, Росію, Китай та Велику Британію. До групи країн суміжних з Україною, – Білорусь, Польщу, Туреччину та Румунію, тобто ті країни, які мають схожі географічні та геополітичні умови розвитку.

2. Виклад основного матеріалу

Аналіз динаміки ВВП деяких країн світу за 2012–2018 роки свідчить про те (табл. 1, рис. 1, рис. 2), що його зростання протягом досліджуваних років становить від 3 % до 7%. Лідером за темпом зростання ВВП є Китай (середній показник близько 9 %). США, Німеччина, Франція та Велика Британія тримають свої позиції лідерства в економіці, темпи зростання їх ВВП залишилися стандартними та найбільш прийнятними близько 4 %, що є ознакою сталості економіки та дотримання класичних схем її розвитку [7–11].

Таблиця 1

ВВП деяких країн світу (млрд. дол. США)

Країна	Значення показників по роках ВВП						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	2	3	4	5	6	7	8
США	16197,01	16784,85	17521,75	18219,30	18707,19	19485,39	20544,34
Німеччина	3 527,34	3 732,74	3 883,92	3 360,55	3 466,79	3 656,75	3 947,62
Франція	2 683,83	2 811,08	2 852,17	2 438,21	2 471,29	2 586,29	2 777,54
Росія	2 210,26	2 297,13	2 059,98	1 363,59	1 282,72	1 578,62	1 657,55
Китай	8 532,23	9 570,41	10438,53	11015,54	11137,95	12143,49	13608,15
Велика Британія	2 704,89	2 786,02	3 063,80	2 928,59	2 694,28	2 666,23	2 855,30
Білорусь	65,69	75,53	78,81	56,45	47,72	54,73	60,03
Польща	500,36	524,23	545,39	477,58	472,03	526,22	585,66
Туреччина	873,98	950,58	934,19	859,80	863,72	852,68	771,35
Румунія	171,20	190,95	199,63	177,89	188,49	211,70	239,55

Високі темпи зростання ВВП в Росії та Китаї мають різне підґрунтя. У Китаї дані темпи обумовлені значним розвитком інноваційних технологій в промисловості, що створює передумови до підвищення конкурентоспроможності продукції китайського виробництва на міжнародних ринках.

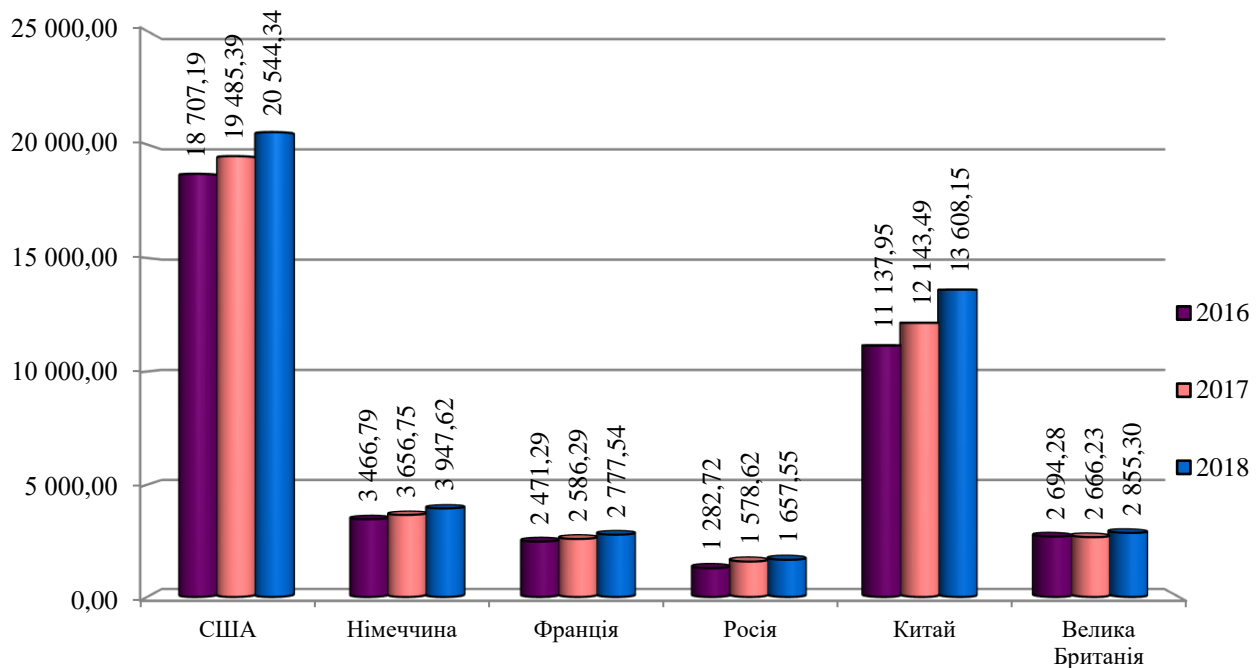

Рис. 1 – Динаміка ВВП провідних країн, млрд дол США

У Росії високі темпи нарощування ВВП обумовлені значним розвитком оборонно-промислового комплексу (ОПК) та подорожчанням сировини природних ресурсів на міжнародних ринках. У США стабільно високі темпи нарощування ВВП пояснюються значним розвитком ОПК, послідовною політикою щодо скорочення зовнішнього боргу та дефіциту бюджету, а також проведенням ряду реформ. У країнах, суміжних із Україною, спостерігається також зростання ВВП у середньому до 3,3 % за 2012–2018 роки. Зростання спричинене посткризовим синдромом. Зокрема, ВВП Білорусі у 2018 році збільшився на 3 %. Рушієм економіки була обробна промисловість (формує 21,5 % ВВП), темпи зростання якої становили 5,4 %.

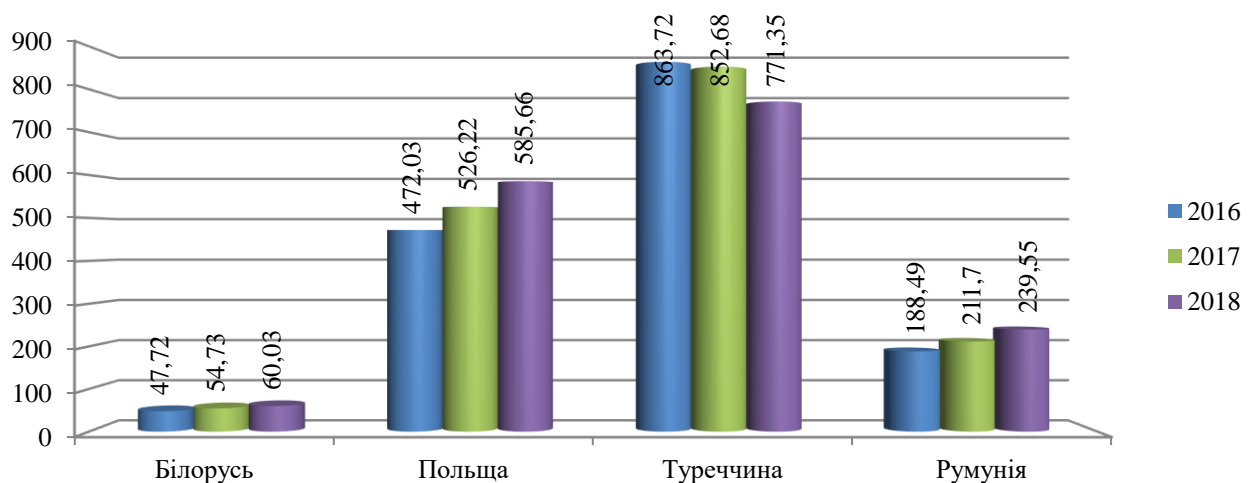

Рис. 2 – Динаміка ВВП суміжних з Україною країн, млрд дол США

Туреччина за показниками зміни ВВП відзначається деяким спадом за останні роки, який викликаний погіршенням умов на фінансових ринках, що призвело до зростання цін на імпортовані товари та інфляції. Зниження темпів економічного зростання провідних економік Євросони в останні роки призводить до того, що деякі країни не можуть брати на себе зобов'язання щодо оборонних витрат у найближчій перспективі, які повинні бути на рівні не нижче 2 % від ВВП і з яких 20 % повинні бути спрямовані на програми розвитку та закупівлі нового озброєння та військової техніки [6, 9–11]. Аналіз показника витрат на оборону в провідних країнах світу показує (табл. 2, табл. 3, рис. 3, рис. 4), що країни Європи та США скорочували свої витрати на оборону, але в сучасних складних воєнно-політичних умовах, починаючи з 2014 року, ці країни намагаються відновити фінансування оборонної сфери до обсягів 2007–2008 років. Європа зрозуміла небезпеку недофінансування оборонної сфери. За словами Генерального секретаря НАТО Андерса Фог Расмуссена, “свобода не приходиться безкоштовно, і будь-яке рішення, прийняте для того, щоб покращити нашу економіку, не повинно увертнути нас у кризу іншого роду – кризу безпеки” [12]. На тлі скорочення оборонних витрат країнами Європи та США такі країни, як Китай та Росія, щорічно здійснювали нарощування витрат в середньому на 20–30% від попередніх показників. Такі показники обумовлені значним фінансуванням розвитку ОПК країн та вирішенням проблем переозброєння власних ЗС. Незначне нарощування оборонних витрат спостерігається також у країнах, суміжних із Україною, і складає 3 % до 8 %.

Таблиця 2

Витрати на оборону в деяких країнах світу (млрд дол США)

Країна	Значення показників по роках						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
США	725,205	679,229	647,789	633,830	639,856	646,753	682,491
Німеччина	44,470	44,866	44,216	37,020	39,725	42,366	46,512
Франція	50,217	52,002	53,135	45,648	47,370	49,196	51,410
Росія	81,469	88,353	84,697	66,418	69,245	66,527	61,388
Китай	157,390	179,881	200,772	214,472	216,404	228,466	253,492
Велика Британія	58,496	56,862	59,183	53,862	48,119	46,433	49,892
Білорусь	0,817	0,971	1,011	0,724	0,597	0,631	0,715
Польща	8,987	9,276	10,345	10,213	9,164	9,871	12,041
Туреччина	17,694	18,428	17,577	15,669	17,828	17,823	19,649
Румунія	2,103	2,453	2,692	2,581	2,644	3,622	4,359

Основними причинами нарощування для ЗС Туреччини є переозброєння ЗС, яке вимагає збільшення витрат на бойову підготовку особового складу. Для Польщі, Румунії збільшення витрат викликано підвищенням соціального рівня військовослужбовців та також рівня боєготовності власних ЗС. У Білорусі зростання оборонних витрат спричинене збільшенням витрат на експлуатацію ОВТ та дорожчанням енергоресурсів, що збільшує показники витрат на бойову підготовку [7–12].

Витрати на оборону провідних країн світу (% ВВП)

Країна	Значення показників по роках							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
США	4,48	4,05	3,70	3,48	3,42	3,32	3,32	4,48
Німеччина	1,26	1,20	1,14	1,10	1,15	1,16	1,18	1,26
Франція	1,87	1,85	1,86	1,87	1,92	1,90	1,85	1,87
Росія	3,69	3,85	4,11	4,87	5,40	4,21	3,70	3,69
Китай	1,84	1,88	1,92	1,95	1,94	1,88	1,86	1,84
Велика Британія	2,16	2,04	1,93	1,84	1,79	1,74	1,75	2,16
Білорусь	1,24	1,29	1,28	1,28	1,25	1,15	1,19	1,24
Польща	1,80	1,77	1,90	2,14	1,94	1,88	2,06	1,80
Туреччина	2,02	1,94	1,88	1,82	2,06	2,09	2,55	2,02
Румунія	1,23	1,28	1,35	1,45	1,40	1,71	1,82	1,23

Найбільші показники оборонних витрат у світі відносно ВВП мають США та Росія. США за останні декілька років скоротили свої оборонні витрати, а Росія за цей час практично наздогнала США за показником оборонних витрат відносно ВВП. Такий перебіг подій, останніми роками створює нестабільну безпекову обстановку у світі. Інші країни Європи, також як і США, притримувалися курсу економії на власних ЗС (табл. 2, табл. 3, рис. 4, рис. 5, рис. 6). За попередні 5 років показники оборонних витрат відносно ВВП в Німеччині, Франції, Великій Британії підтримувалися або знижувалися, що є одним із дестабілізуючих факторів порушення безпекового середовища у Європі та створення дисбалансу з цього питання у світі.

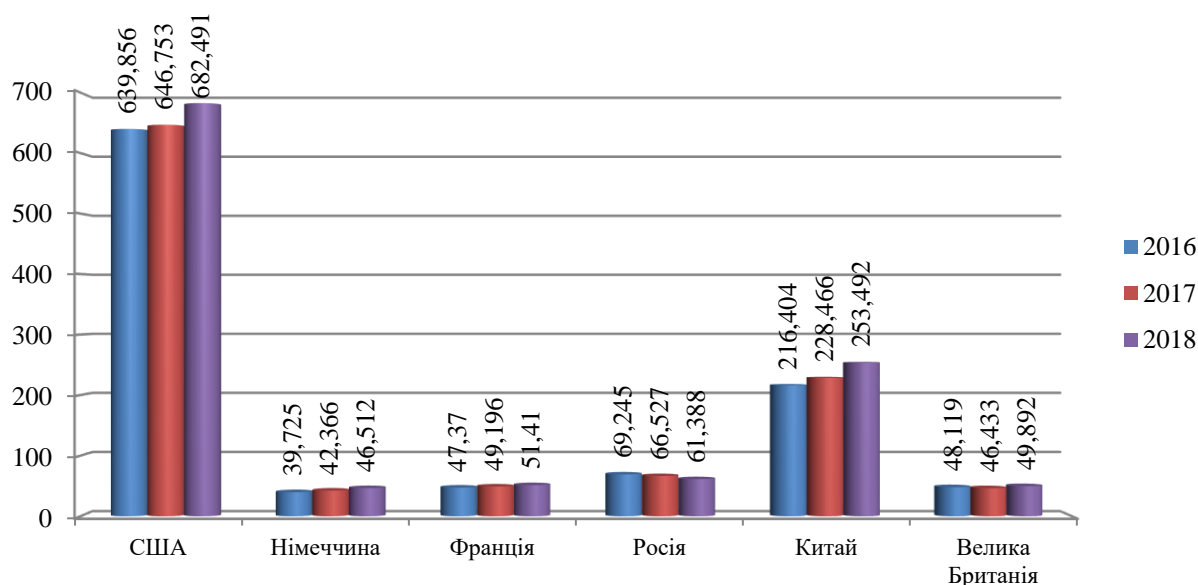

Рис. 3 – Динаміка оборонних витрат країн світу, млрд дол США

Для зіставлення економічних показників із війсьними варто зрозуміти, якими є ЗС країн, що досліджуються. У табл. 4 та на рис. 7 розкриті показники чисельності ЗС станом на початок 2018 року [4, 7–12].

Чисельність армій країн світу станом на 2017 рік, чол.

Країна	Чисельність ЗС, чол	Значення показника, тис. дол./чол.
США	1 348 400	479,64
Німеччина	178 600	237,21
Франція	202 700	242,70
Росія	1 013 628	65,63
Китай	2 035 000	112,27
Велика Британія	150 250	309,04
Білорусь	45 350	13,92
Польща	105 000	94,01
Туреччина	355 200	50,18
Румунія	69 300	52,27

Аналіз цих показників засвідчує, що найбільшими арміями у світі володіють Китай, США та Росія. Лідерами щодо витрат на одного військовослужбовця є США, Велика Британія, Франція, Німеччина. Ці витрати перевищують показники Росії та Китаю в 2-5 разів.

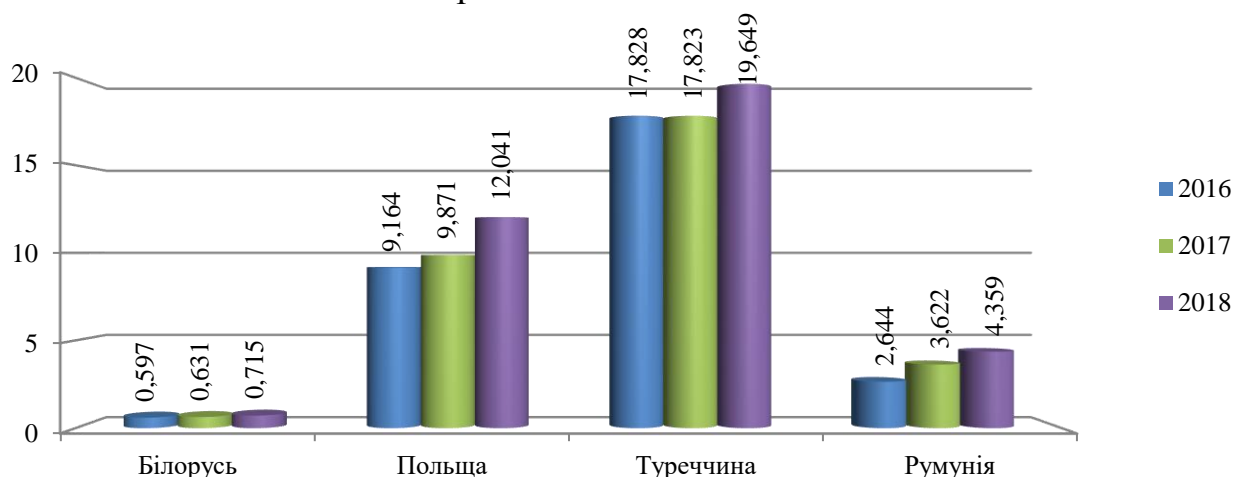

Рис. 4 – Динаміка оборонних витрат країн світу, млрд дол США

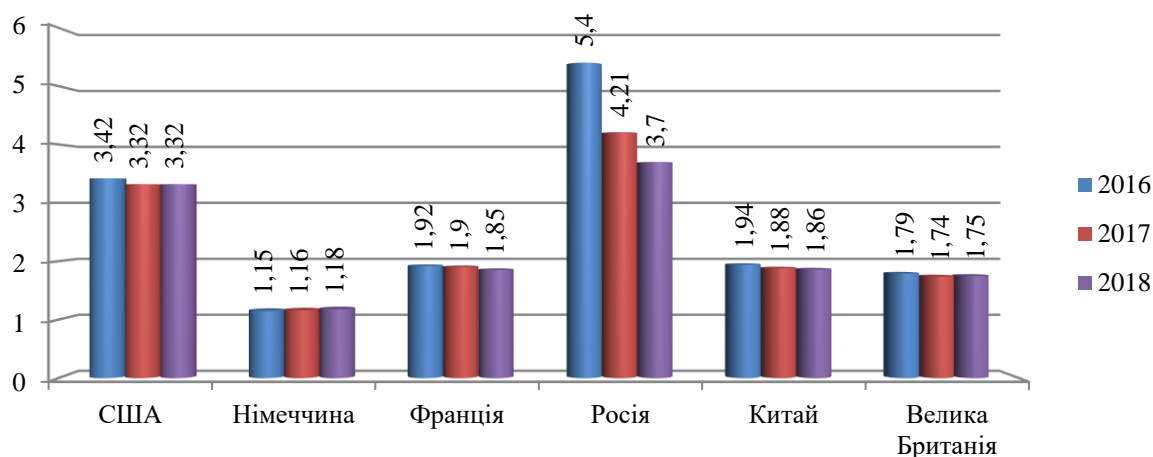

Рис. 5 – Динаміка оборонних витрат країн світу відносно ВВП, %

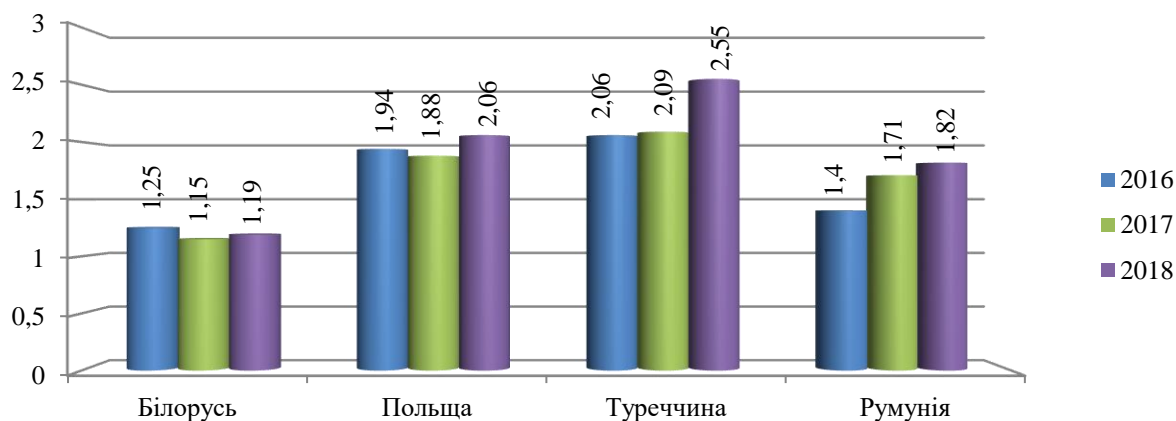

Рис. 6 – Динаміка оборонних витрат суміжних з Україною країн відносно показника ВВП, %

Таблиця 5

ВВП на душу населення тис. дол. США

Країна	Значення показника, тис дол / чол
США	62,89
Німеччина	54,46
Франція	46,45
Росія	28,56
Китай	15,38
Велика Британія	46,87
Білорусь	19,35
Польща	31,76
Туреччина	28,14
Румунія	29,06

Значення показників табл. 5 характеризує якість розвитку ЗС країн, що досліджуються. Цей показник містить у собі витрати на підготовку одного військовослужбовця, соціальну забезпеченість, витрати на розвиток ЗС, на наукові дослідження тощо. Наступним показником, який також дозволить розкрити деякі особливості ВЕУ розвитку ЗС, є показник чисельності населення країн. На рис. 8, рис. 9 відображена динаміка чисельності населення досліджуваних провідних та суміжних з Україною країн у період з 2016 по 2018 роки.

Аналіз цих показників показує, що в провідних країнах приріст населення становить 0,04-0,75 % щорічно, тільки Румунія має негативну динаміку. Практично щорічно у середньому на 0,79 % відбувається скорочення населення. Усе це обумовлено міграцією населення та складністю соціально-психологічної обстановки у світі. Одним із основних показників порівняльних оцінок держав є показник витрат ВВП на душу населення. У табл. 5 наведені розрахункові показники витрат ВВП на душу населення станом на кінець 2018 року.

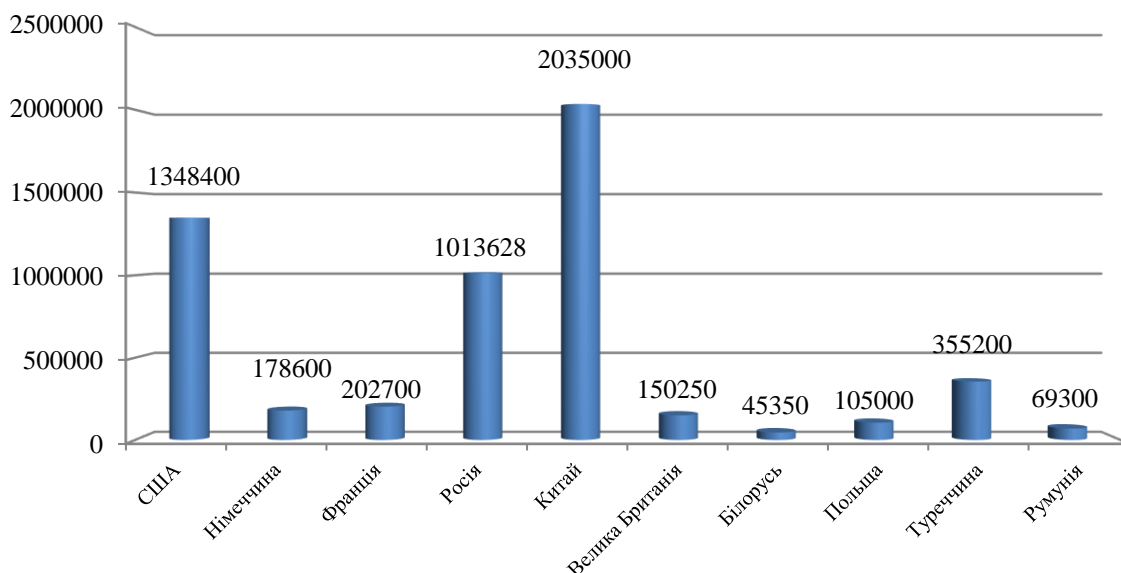

Рис. 7 – Чисельність армій у країнах світу станом на початок 2018 року, чол.

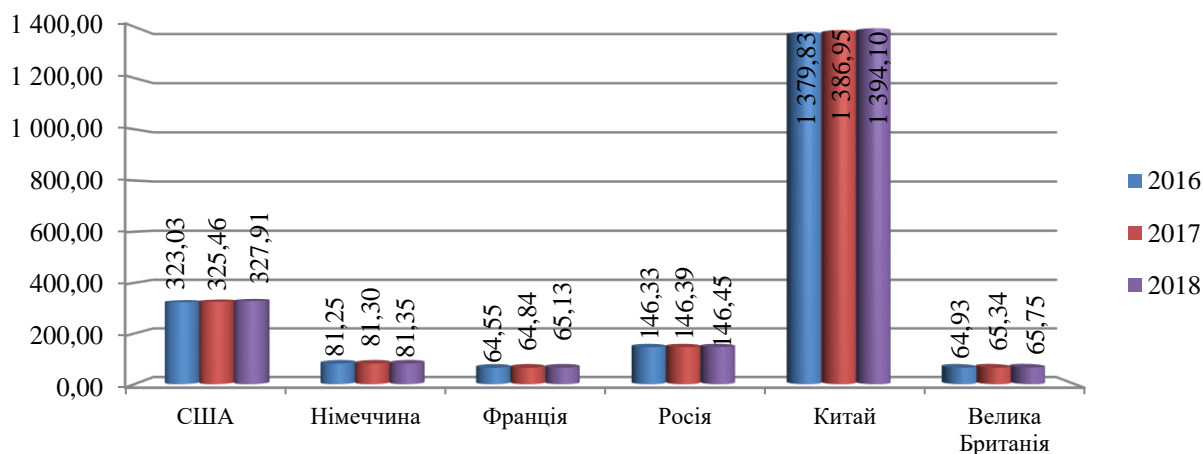

Рис. 8 – Динаміка чисельності населення провідних країн світу станом на початок 2018 року, млн чол.

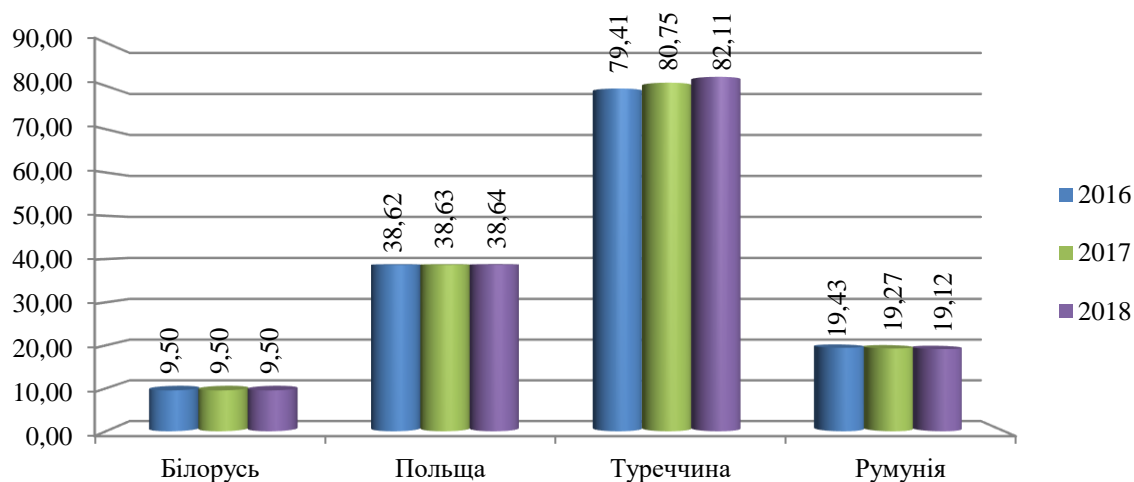

Рис. 9 – Динаміка чисельності населення суміжних з Україною країн станом на початок 2018 року, млн чол.

Аналіз та зіставлення цих показників із показниками витрат на одного військовослужбовця (табл. 4) дозволяє зрозуміти ставлення керівництва держави до безпеки власної країни. Як і за показниками витрат на одного військовослужбовця, безперечне лідерство за цим показником мають США. Франція та Німеччина займають 2-е та 3-є місце. Четвірку лідерів замикає із невеличким відривом Велика Британія. Це країни – лідери, у яких навіть за умови скорочення витрат на ЗС вже ж таки в рази вище рівні витрат як на цивільне населення, так і на військовослужбовців. Середній рівень витрат на одного військовослужбовця у ЗС Росії у 3–4 рази вище ніж на одну душу цивільного населення. А в Китаї цей показник складає 10–12 разів. Ці показники характеризують пріоритетність професії військовослужбовців в суспільстві цих країн та рівень ставлення до цивільних людей керівництва держави. У розвинутих країнах ці показники повинні перебувати в рівновазі, тільки тоді спостерігаються тенденції до відсутності дисбалансу в суспільстві цієї країни. Білорусь, Туреччина та Румунія мають практично схожі з провідними країнами показники відмінностей за досліджуваними показниками витрат. Відокремлюється від такої тенденції Польща, в якій показник витрат на душу населення менше в 5-6 разів від витрат на одного військовослужбовця. Але цьому є на сучасному етапі розвитку цієї країни пояснення. У ЗС Польщі відбулися за останні 5-6 років значні скорочення особового складу ЗС з метою формування боєздатних ЗС. Витрати на бойову підготовку в Польщі перевищують в рази середні витрати на військовослужбовця в Європі. Це і є основним важелем впливу на різницю цих показників.

Одними із основних показників, які характеризують стан економіки країни, є показники експорту та імпорту продукції, сальдо “експорт-імпорт” та показники доданої вартості промисловості. У табл. 6 та на рис. 10 відображено динаміку показників імпорту. У табл. 7 та на рис. 11–13 представлено динаміку показників експорту та імпорту країн, що досліджуються, в період з 2012-2018 років. Аналіз показників експорту вказує, що лідерами серед експортерів у провідних країнах є Китай, США та Німеччина. Ці країни практично в 2-3 рази перевищують показники інших провідних країн світу. Найбільший експортер – Китай. Він має на 32 % більше експорту, ніж США, що займає друге місце [6]–[12]. Серед країн, суміжних з Україною, лідером з експорту є Польща та Туреччина. Достатність показників експорту свідчить про якість розвитку промислової галузі та наявність повних циклів виробництва. Готова продукція завжди дорожче сировини, тому навіть лідер серед експорту сировини та енергоносіїв на міжнародних ринках – Росія не може перевищити вартісні показники експорту країн-лідерів. Аналіз показників імпорту в країнах, які досліджуються, виявив те, що серед країн-лідерів найбільшими показниками імпорту володіють країни, які є лідерами в експорті, але складові імпорту цих країн становлять енергоносії та сировина для забезпечення повного циклу безперервного виробництва на власній території.

Таблиця 6

Обсяг експорту в деяких країнах світу (млрд. дол. США)

Країна	Значення показників по роках						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
США	2191,28	2273,43	2371,7	2266,8	2220,61	2356,73	2510,25
Німеччина	1633,41	1695,36	1771,82	1574,37	1595,53	1733,21	1871,81
Франція	783,76	825,47	846,14	745,91	747,5	797,09	870,41
Росія	594,19	592,5	558,28	391,45	330,14	411,3	509,55
Китай	2175,08	2354,25	2462,84	2362,09	2199,97	2424,2	2655,61
Велика Британія	810,79	834,49	873,25	809,8	766,23	809,63	856,78
Білорусь	51,74	44,06	43,3	32,75	29,83	36,55	41,88
Польща	222,38	242,82	259,44	236,39	246,37	286	325,57
Туреччина	206,85	211,72	222	200,73	189,72	211,24	227,78
Румунія	64,04	76,17	82,17	72,97	77,63	87,79	99,75

Таблиця 7

Обсяг імпорту в деяких країнах світу (млрд дол США)

Країна	Значення показників по роках						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
США	2759,85	2764,21	2879,36	2786,64	2739,42	2932,06	3148,46
Німеччина	1418,24	1480,41	1514,76	1320,24	1340,26	1473,52	1628,58
Франція	818,54	854,55	878,81	759,72	762,46	824,46	891,89
Росія	447,05	468,62	426,06	281,49	263,79	326,9	344,26
Китай	1943,22	2119,38	2241,29	2003,26	1944,48	2208,5	2548,99
Велика Британія	842,5	870,05	915,96	850,22	809,88	841,97	907,12
Білорусь	48,81	46,44	43,91	32,69	29,92	36,44	41,25
Польща	224,58	232,61	251,58	221,62	227,32	264,01	305,45
Туреччина	249,77	266,9	258,3	223,15	214,64	249,7	236,24
Румунія	72,82	77,62	83,05	74,07	79,38	92,29	107,45

Найбільш імпортозалежними країнами є США, Китай та серед суміжних з Україною країн – Польща та Туреччина. Для розуміння співвідношень між показниками експорту та імпорту вводять показник сальдо “експорт-імпорт”, який на час дослідження розкриває відносний рівень імпортозалежності країни. У продовж останніх 5-10 років розвитку економіки держав від’ємність показника сальдо “експорт-імпорт” вже не вважається негативною тенденцією для розвитку економіки країни, бо перехід до глобалізації економіки світу та перегляд країнами ввізних та вивізних мит на продукцію в умовах інтеграції в рамках Світової організації торгівлі дозволяють наповнювати бюджети країни і за рахунок ввізних мит на продукцію із інших держав, особливо це стосується країн, які імпортують готову продукцію. У сучасних умовах розвитку економік держав, треба розуміти, що від’ємний показник різниці в обсягах наповнення бюджету від ввізних мит на імпорт сировини та вивізних мит на експорт готової продукції не є загрозливим для економіки країни. Але, коли протягом декілька років спостерігається тенденція до від’ємної різниці “експорт-імпорт”, яка побудована на ввезенні готових товарів та вивезенні сировини, це є загрозливою

передумовою для подальшого розвитку країни, бо власне виробництво за таких умов зазнає значних збитків, якщо його продукція власного виробництва не конкурентоспроможна із імпортованою продукцією на території держави.

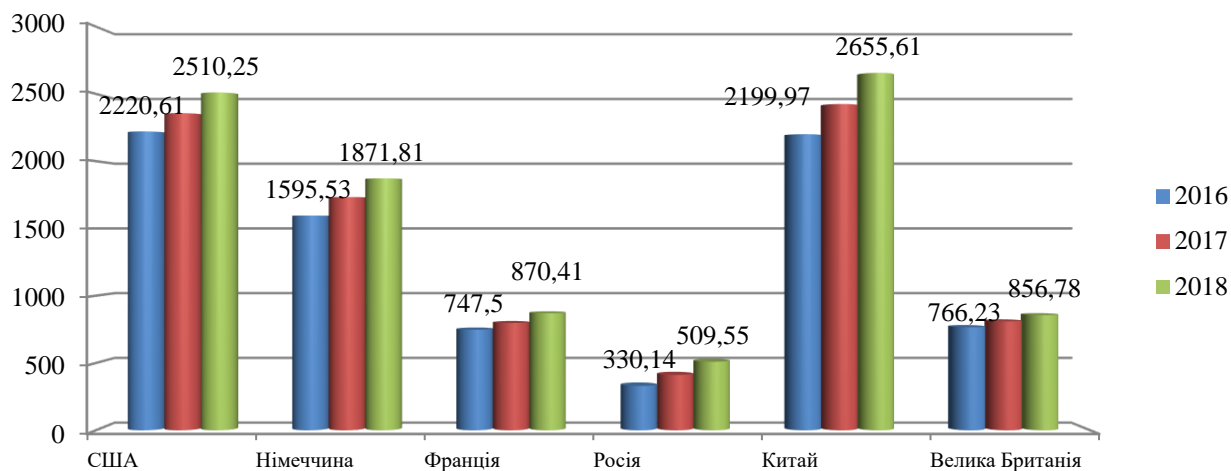

Рис. 10 – Обсяг експорту в провідних країнах світу (млрд дол США)

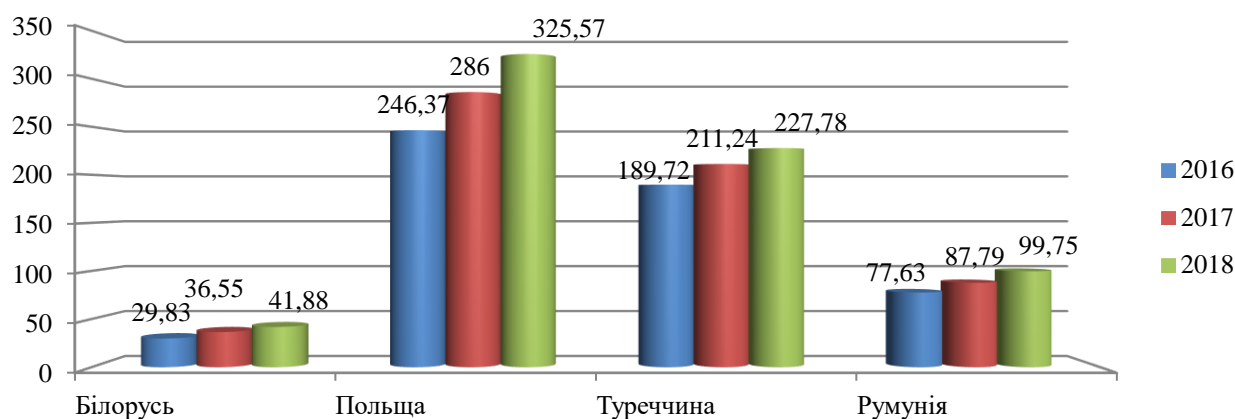

Рис. 11 – Обсяг експорту в суміжних з Україною країнах (млрд дол США)

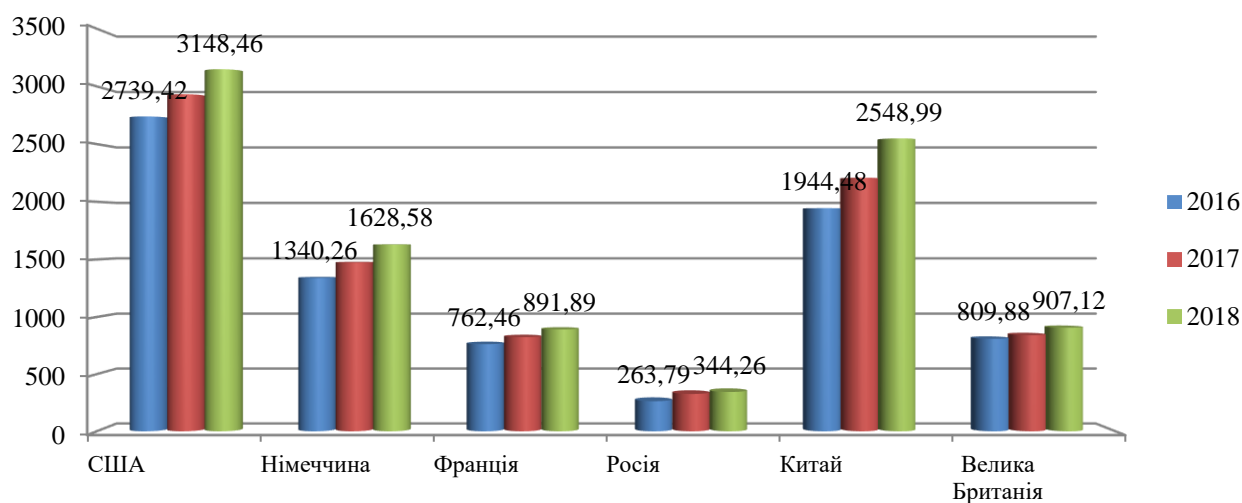

Рис. 12 – Обсяг імпорту в провідних країнах світу (млрд дол США)

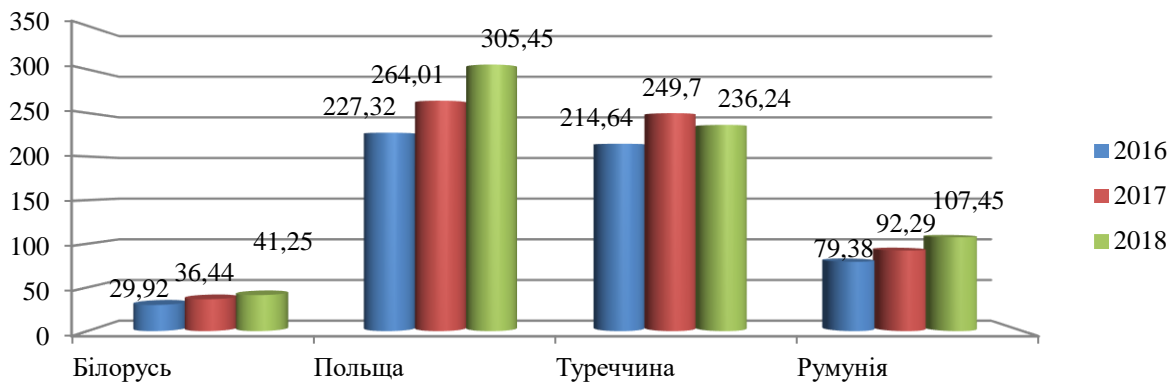

Рис. 13 – Обсяг імпорту в суміжних з Україною країнах (млрд. дол.США)

Таблиця 8

Сальдо “експорт-імпорт” в провідних країнах світу (млрд дол США)

Країна	Значення показників по роках						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
США	-537,41	-461,13	-489,58	-498,53	-502,98	-550,12	-627,69
Німеччина	216,99	218,48	256,99	254,24	255,68	260,72	238,2
Франція	-37,82	-30,6	-36,23	-9,83	-13,24	-27,19	-30,74
Росія	145,08	122,31	133,65	111,25	66,26	83,49	164,49
Китай	231,84	235,38	221,3	357,87	255,74	217,01	102,92
Велика Британія	-31,72	-35,87	-42,8	-40,56	-43,56	-32,25	-50,19
Білорусь	2,86	-2,3	-0,44	0,13	0	0,1	0,92
Польща	-2,78	9,69	7,75	14,57	18,72	21,84	19,95
Туреччина	-42,83	-56,3	-36,92	-23,9	-25,63	-39,02	-16,09
Румунія	-8,71	-1,49	-0,82	-1,09	-1,73	-4,57	-7,17

Аналіз даних з табл. 8 та рис. 14, рис. 15 показує, що тенденція до від’ємного показника сальдо “експорт-імпорт” спостерігається в таких провідних країнах, як США, Франція та Велика Британія. Ці країни скорочують свою імпортозалежність шляхом розширення меж експорту готових товарів до інших країн. Одними із таких країн стала й Україна, яка розкрила свої кордони для товарів інших країн з метою наповнення бюджету від зростання обсягів ввізних мит для товарів із інших держав. Китай та Росія дотримуються політики захисту власного виробника та також намагаються збільшити обсяги експорту готових товарів власного виробництва на території інших держав. Для Росії велике значення в дотриманні позитивного показника сальдо “експорт-імпорт” мають значні обсяги експорту сировини та енергоносіїв проте у 2015–2017 роках відбувається скорочення показника сальдо “експорт-імпорт”, що пояснюється застосуванням санкцій проти Росії. Серед суміжних з Україною країн найбільш імпортозалежною є Туреччина, але за останні 3-4 роки обсяги імпорту по відношенню до обсягів експорту продукції скоротилися в 3-4 рази. Це свідчить про вжиті заходи щодо захисту власного виробництва шляхом збільшення ввізних мит на готову продукцію та скорочення обсягів її імпорту з метою захисту власного виробника.

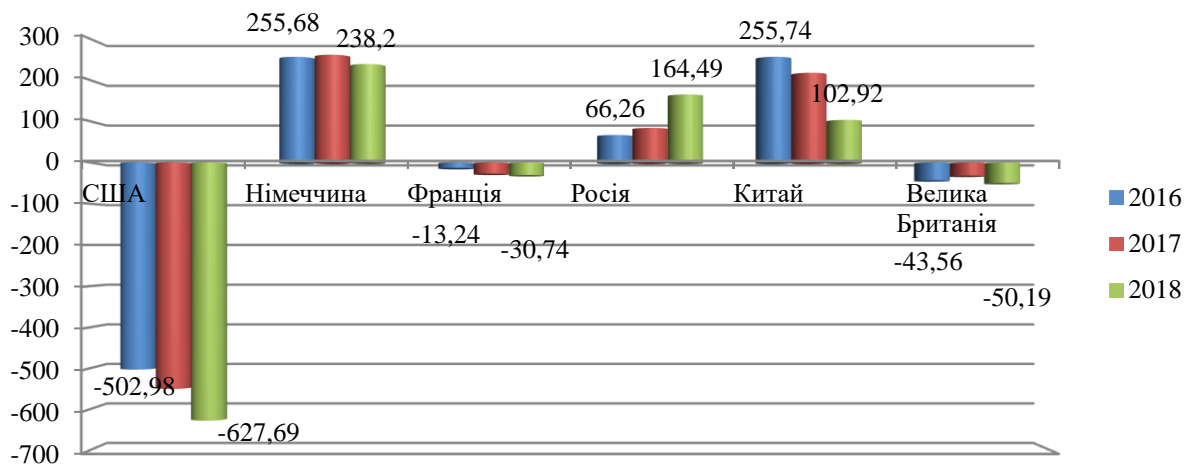

Рис. 14 – Показник сальдо “експорт-імпорт” країн світу (млрд дол США)

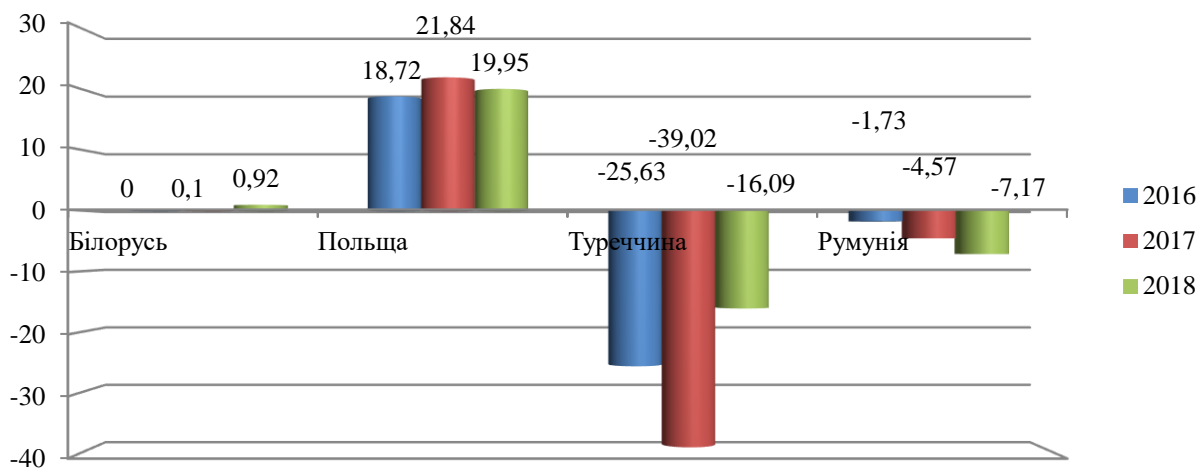

Рис. 15 – Сальдо “експорт-імпорт” суміжних країн (млрд дол США)

Під час проведення досліджень щодо змін показників експорту, імпорту та сальдо “експорт-імпорт”, разом із цими показниками для отримання більш достовірної інформації щодо змін в економіці країни обов’язково повинні досліджуватися показники доданої вартості промисловості, які характеризують різницю у вартості виробленої продукції та вартості витрат на сировину і процеси виробництва готової продукції. У табл. 9 наведена динаміка цих показників за роками для країн, що досліджуються. Аналіз показників табл. 9, рис. 16 та рис. 17 виявив не постійність у показниках доданої вартості власної промисловості в провідних країнах світу, але запроваджені економічні кроки щодо захисту власного виробника та збільшення виробництва готової продукції зі стимулюванням власних виробників дозволяють виправити ситуацію. Найгірший стан з даного питання серед провідних країн у Великій Британії та Франції, у суміжних з Україною Білорусі та Румунії. Одним із найважливіших економічних показників, які характеризують ВЕУ розвитку власних ЗС, є державний борг країн, бо глобальна заборгованість – одна з характерних особливостей сучасних національних економік. Використання державою зовнішніх та внутрішніх позик зумовлено нестачею власних фінансових ресурсів, необхідних

для виконання боргових зобов'язань, покриття дефіциту державного бюджету, фінансування проєктів, підтримки національної валюти тощо.

Зміна обсягів заборгованості, зростання виплат за боргом також здійснює певний вплив на формування показника ВВП. У табл. 10 та на рис. 18 наведені показники державного боргу країн, що досліджувалися, за 2012–2018 роки як відсоток від ВВП Європи. Аналіз цих показників показує, що провідні країни мають достатньо значні показники державного боргу, що, нібито, повинно негативно відбиватися на стані економіки країни, бо наявність показників боргу передбачає щорічні платежі для його повернення.

Таблиця 9

Додана вартість промисловості країн світу (млрд дол США)

Країна	Значення показників по роках						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
США	3102,7	3232,46	3381,1	3374,97	3358,86	3547,89	
Німеччина	962,4	999,73	1049,09	909,52	953,25	1003,49	1084,08
Франція	479,56	505,2	506,14	431,07	430,85	445	469,35
Росія	646,64	647,91	578,16	407,54	377,91	481,03	531,51
Китай	3875,66	4227,96	4518,21	4528,95	4463,06	4923,1	5532,09
Велика Британія	503,82	524,25	562,5	531,29	473,69	468,26	499,94
Білорусь	23,83	27,12	27,88	18,46	14,77	17,27	18,79
Польща	148,82	150,05	160,51	144,49	139,58	152,24	167,59
Туреччина	234	263,27	263,4	239,92	243,43	249,02	227,34
Румунія	55,65	61,42	63,1	53,27	56,76	61,16	69,4

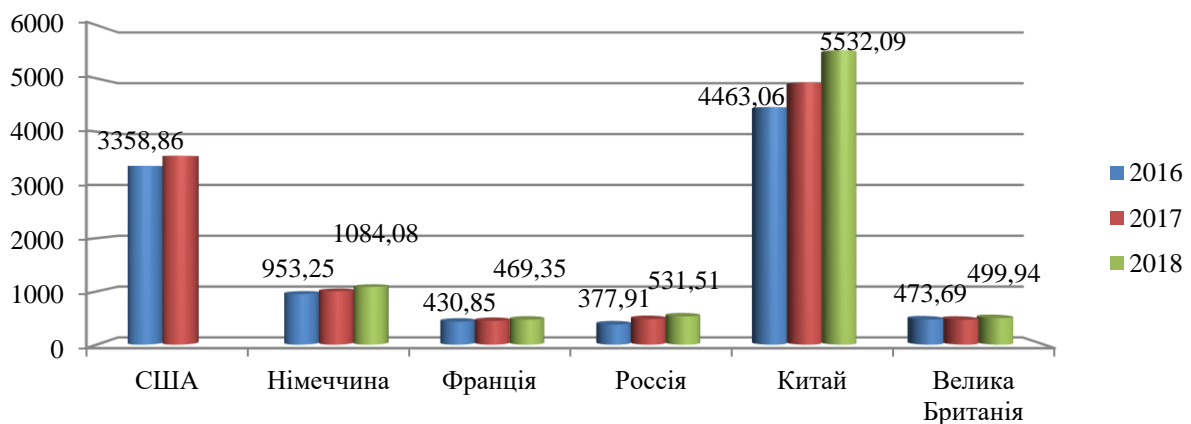

Рис. 16 – Показник доданої вартості власної промисловості провідних країн світу (млрд дол США)

Але в цих показниках значну частку боргу займає внутрішній борг, тобто держава взяла в борг у власного населення, а не у зовнішніх інвесторів. Деяка інша ситуація в країнах, суміжних з Україною. Так, зокрема, на економіку Білорусі негативно впливає великий зовнішній державний борг, який у 2018 році збільшився до 16,8 млрд дол США (у 2017 році він становив 16,55 млрд дол США, 39 % від ВВП). Останнім показником, обраним для дослідження ВЕУ розвитку ЗС країн, є показник рівня інфляції власної валюти до долару США в період з 2012–2018 років (табл. 11).

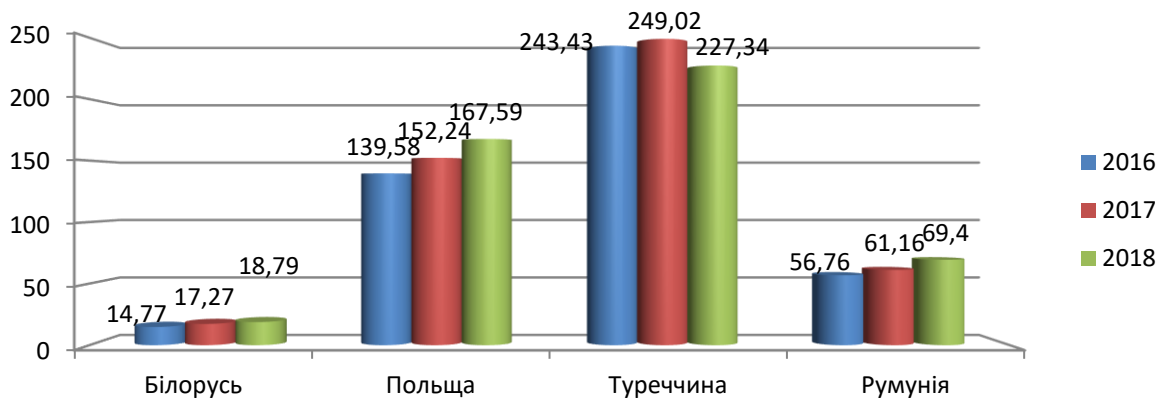

Рис. 17 – Показник доданої вартості власної промисловості суміжних з Україною країн (млрд дол США)

Незначні коливання курсу власної валюти зазнали Туреччина та Росія. Інфляційні процеси російського рубля обумовлені санкціями, які накладені на Росію внаслідок анексії Криму та залучення нею своїх військ до конфлікту на сході України.

Таблиця 10

**Державний борг у деяких країнах світу за 2012–2018 роки
(% від ВВП Європи)**

Країна	Значення показників по роках						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Росія	27,62	30,14	27,59	35,28	42,75	33,72	28,09
Білорусь	52,57	54,33	52,37	70,85	82,39	75,16	67,67
Туреччина	39,06	41,44	43,85	47,05	47,91	54,27	58,97
Румунія	71,82	66,35	56,73	55,53	52,36	55,3	47,98
Україна	77,39	81,37	96,11	130,62	124,44	105,73	89,63
Зона євро	22,22	24,15	24,37	26,07	27,72	28,97	27,78

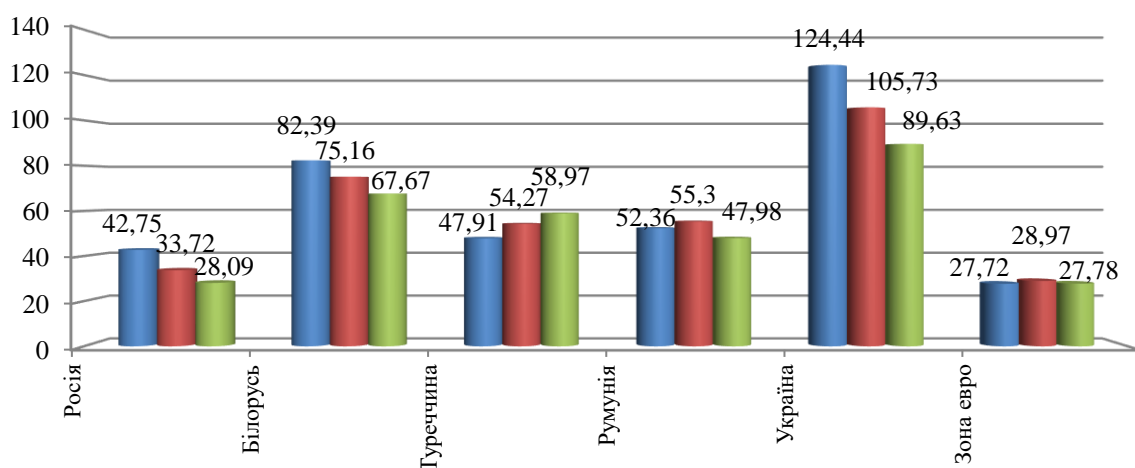

Рис. 18 – Загальний державний борг деяких країн світу (% ВВП)

Порівняльний аналіз динаміки основних економічних показників країн світу та України за допомогою групи компетентних експертів із 11 осіб дозволив методом експертного опитування на основі попарних порівнянь оцінити стан

розвитку ВЕП цих держав з урахуванням відповідності їх потребам та розмірам ЗС цих країн. На рис. 19 відображені результати оцінювання відповідності ВЕУ в країнах, що досліджувалися, ефективному розвитку власних ЗС. Експертами у результаті проведення опитування без урахування компетентності кожного із експертів було визначено межу ефективного розвитку власних ЗС на рівні $E_{BEVЗС}=0,612$.

Таблиця 11

Курс валют у країнах світу в період 2012–2018 рр.

Країна	Показники	Значення показників по роках						
		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Зона євро	Курс євро до 1 дол. США	0,76	0,72	0,72	0,74	0,8	0,84	0,88
Росія	Курс рубля до 1 дол. США	30,84	31,84	38,38	60,94	67,06	58,34	62,67
Китай	Китайський юань до 1 дол. США	6,31	6,2	6,14	6,23	6,64	6,76	6,62
Велика Британія	Курс фунта стерлінгів до 1 дол. США	0,63	0,64	0,61	0,65	0,74	0,78	0,75
Білорусь	Курс білоруського рубля до 1 дол. США	0,83	0,89	1,02	1,59	1,99	1,93	2,04
Туреччина	Курс турецької ліри до 1 дол. США	1,8	1,9	2,19	2,72	3,02	3,65	4,83
Румунія	Курс лея до 1 дол. США	3,47	3,33	3,35	4,01	4,06	4,05	3,94
Україна	Курс гривні до 1 дол. США	7,99	7,99	11,89	21,84	25,55	26,6	27,2

Аналіз отриманих результатів демонструє, що найгірший стан ВЕУ розвитку власних ЗС серед країн, що досліджувалися, мають Білорусь, Румунія та Росія. Ці країни навіть не перетнули визначену межу можливості ефективного розвитку власних ЗС у ВЕУ, які були оцінені за визначеним переліком воєнно-економічних показників.

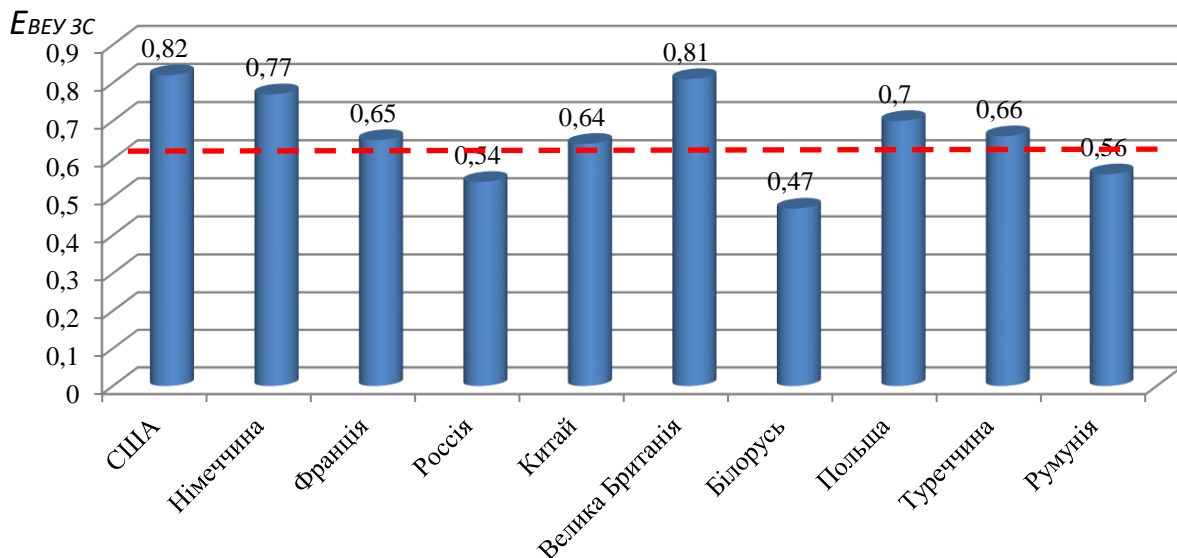

Рис. 19 – Стан розвитку ВЕУ країн світу

Потрапляння Росії до даної групи обумовлено інфляційними процесами та запровадження економічних санкцій проти неї. Лідерство щодо ефективних ВЕУ розвитку власних ЗС займають США, Велика Британія та Німеччина. Збалансованість воєнних та економічних показників у країні дозволила Польщі та Туреччині наблизитися за своїми ВЕУ до країн-лідерів щодо ефективного розвитку власних ЗС. Значні відмінності між рівнем витрат на душу населення та витратами на одного військовослужбовця погіршують оцінку рівня ВЕУ розвитку ЗС у Китаї, але, за оцінками експертів, це не заважає йому перетнути визначену оцінку достатності ВЕУ для ефективного розвитку ЗС.

3. Висновки і перспективи подальших досліджень

У статті проведено аналіз воєнно-економічних умов розвитку збройних сил країн світу та України, за результатами аналізу методом експертного опитування сформовано оцінки їх відповідності ефективному розвитку власних ЗС. Подальшим напрямом дослідження є розроблення методичного підходу до оцінювання відповідності стану національної економіки щодо забезпечення достатнього рівня оборонного потенціалу.

Author details (in Russian)

Оценка военно-экономических условий развития вооруженных сил стран мира и Украины как основа обеспечения военно-экономической безопасности государства

Иван Ткач*, Татьяна Чернега**

** Национальный университет обороны Украины имени Ивана Черняховского,
пр-кт Воздухофлотский 28, г. Киев, 03049, Украина,
e-mail: timb8@ukr.net,
начальник учебно-научного центра оборонного менеджмента*

*** Министерство обороны Украины,
пр-кт Воздухофлотский 6, г. Киев, 03049, Украина,
e-mail: chtetiana888@gmail.com,
соискатель ученой степени.*

***Аннотация:** В статье предложены взгляды на усовершенствование существующих подходов к проведению расчетов объемов необходимых оборонных ресурсов для эффективного развития ВС, а также определение основных экономических факторов, которые на него влияют. Проведенный в статье подробный анализ военно-экономических условий развития ВС стран мира и Украины в период 2016-2019 годов позволил сформировать рейтинговые*

оценки военно-экономических условий развития вооруженных сил этих стран по сравнению с Украиной.

Ключевые слова: *военно-экономическое условие, военно-экономический потенциал, военно-экономический показатель, валовой внутренний продукт, экспорт, импорт, сальдо экспорт-импорт, государственный долг, добавленная стоимость промышленности, государственная валюта, доллар США.*

Author details (in English)

Assessment of military-economic conditions for the development of the armed forces of countries around the world and Ukraine as a basis for ensuring the military-economic security of the state

Ivan Tkach *, Tetiana Cherneha **

** National University of Defense of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, 28 Povitroflotskyi Ave., Kyiv, 03049, Ukraine, e-mail: tim68@ukr.net, Head of the Educational and Scientific Center for Defense Management.*

*** Ministry of Defense of Ukraine, 6 Povitroflotskyi Ave., Kyiv, 03049, Ukraine, e-mail: chtetiana888@gmail.com, postgraduate student.*

Abstract: *The article proposes views on improving existing approaches to calculating the volumes of necessary defense resources for the effective development of the Armed Forces, as well as determining the main economic factors that influence it. The detailed analysis of the military-economic conditions for the development of the armed forces of the countries of the world and Ukraine in the period 2016-2019 conducted in the article allowed to form a rating assessment of the military-economic conditions for the development of the armed forces of these countries in comparison with Ukraine.*

Keywords: *military-economic condition, military-economic potential, military-economic indicator, gross domestic product, export, import, export-import balance, public debt, industrial value added, state currency, US dollar.*

Використана література

1. Основні оборонні аспекти доповіді Президента України. URL: <http://www.ukrgold.net/links/21951/21961/> (дата звернення: 12.05.2019).
2. Проблеми і напрями розвитку Збройних Сил України в сучасних умовах. URL: <http://www.niss.gov.ua/content> (дата звернення: 15.01.2018).

3. Російська збройна агресія проти України (2014–2016) / URL: <http://uk.wikipedia.org/>. (дата звернення: 08.02.2020).
4. Україна. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua.
5. Україна. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: www.minfin.com.ua.
6. Щорічник СІПРІ 2013: озброєння, роззброювання й міжнародна безпека. Москва: Наука, 2013.
7. Семененко О. М. Методологічні основи воєнно-економічного супроводження програм розвитку Збройних Сил України: дис. ... докт. військ. наук: 20.01.05 / Семененко Олег Михайлович. Київ: ЦНДІ ЗС України, 2018. 640 с.

References

1. Main defense aspects of the report of the President of Ukraine. URL: <http://www.ukrgold.net/links/21951/21961/> (access date: 12.05.2019) [in Ukraine].
2. Problems and directions of development of the Armed Forces of Ukraine in modern conditions. URL: <http://www.niss.gov.ua/content> (access date: 15.01.2018) [in Ukraine].
3. Russian armed aggression against Ukraine (2014–2016) / URL: <http://uk.wikipedia.org/>. (date of access: 08.02.2020) [in Ukraine].
4. Ukraine. Official website of the State Statistics Service of Ukraine. URL: www.ukrstat.gov.ua. [in Ukraine].
5. Ukraine. Official website of the Ministry of Finance of Ukraine. URL: www.minfin.com.ua. [in Ukraine].
6. SIPRI Yearbook 2013: Armaments, Disarmament and International Security. Moscow: Nauka, 2013.
7. Semenenko O. M. Methodological foundations of military-economic support for the development programs of the Armed Forces of Ukraine: dissertation ... doctor of military sciences: 20.01.05 / Semenenko Oleg Mykhailovych. Kyiv: Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine, 2018. 640 p. [in Ukraine].

© 2019 by the authors; Social development & Security, Ukrainian. This is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CCBY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).